

PROJECT ANTITANKGRACHT

In 2006 gingen de gemeente Haacht, Natuurpunt Haacht vzw en de Haachtse Geschiedkundige en Oudheidkundige Kring (Hagok) een samenwerkingsverband aan om de Antitankgracht op te waarderen. Aan de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) werd gevraagd om de mogelijkheden naar gebiedsinrichting te onderzoeken.

Nog in 2006 gaf de toenmalige bevoegde minister Kris Peeters de opdracht aan de VLM om in overleg met bovenvermelde partners een gebiedsvisie en inrichtingsplan op te maken voor de Antitankgracht en directe omgeving. Daarnaast diende de VLM ook de financieringsmogelijkheden te onderzoeken en de minister op de hoogte te brengen van de resultaten. Dit met het oog op een eventueel aanvullend mandaat. Bij de uitwerking van dit plan werd een stuurgroep opgericht waarin op beleidsniveau alle relevante sectoren werden betrokken.

In april 2008 resulteerde dit in een 'Opmaak van een inrichtingsplan- en financieringsplan voor de Antitankgracht te Haacht'. Het plan werd gedragen door partners en leden van de stuurgroep.

Het belang van dit plan situeert zich in eerste instantie op het gecreëerde draagvlak vanuit de brede bevraging. De inhoudelijke uitwerking beperkt zich tot een grondig onderzoek van de bestaande toestand en een oplisting van vooropgestelde prioritaire maatregelen met financiële raming.

Op basis van deze resultaten en een gedragen en haalbaar plan met belangrijk financieel engagement van de gemeente en van Natuurpunt Haacht vzw. Op basis van het plan, vroegen de projectpartners aangevuld met Natuurpunt Beheer vzw als belangrijke grondeigenaar, aan de VLM om een formeel samenwerkingsverband aan te gaan voor verder onderzoek naar financiering en concrete uitvoering van de vooropgestelde maatregelen. De actoren maakten de overeenkomst officieel op 28 maart 2008 en voor een periode van minimum vier jaar.

De VLM engageerde zich om het project te coördineren, de visie en vooropgestelde maatregelen concreter te controleren op haalbaarheid, alsook de mogelijkheid naar inzet van inrichtingsinstrumenten. Hieruit bleek dat landinrichting een geschikt en aangewezen instrument is om tot projectrealisatie te komen.

In maart 2009 hebben de gemeente Haacht en Natuurpunt Beheer vzw 325.000 euro ter beschikking gesteld voor prefinanciering van de fase 1 maatregelen (geen landinrichting). Ook is er gezocht naar externe financiering waardoor ze een deel van de prefinanciering hebben gerecupereerd.

Verkregen financiële middelen:

- Europees: PDPO, as 3: subsidies voor de inrichting van de onthaalsite
- Vlaamse Onderhoudspremie voor Monumenten vanuit Onroerend Erfgoed voor de herstelwerken aan het beschermde monument, de Antitankgracht
- subsidie vanuit Toerisme Vlaanderen voor de uitbouw van de toeristisch recreatieve infrastructuur rond de Antitankgracht
- provinciaal: subsidie voor gemeentelijke natuurprojecten voor de aanleg van de poelen en ecologische maatregelen voor de Antitankgracht

Uitgevoerde maatregelen fase 1: 2009 - 2011:

- verwijderen stort
- archeologisch inkapselen van het laatste bewaarde deel van de slotgracht van Roost
- verwijderen van slib van een voormalige ruiming
- een studie maken van de inrichting van de onthaalsite en een studie voor een huisstijl en infoborden
- graven van 2 poelen en gerichte inrichting van omgeving voor amfibieën en specifiek met het oog op behoud en uitbreiding van de populatie kamsalamander
- ruiming van slib in delen van de Antitankgracht en gepaste inrichting voor verbetering en uitbreiding van watergebonden fauna en flora
- de technische school van het Don Bosco Instituut in Haacht heeft een replica gemaakt van een Cointetelement
- Inrichten onthaalsite

De onthaalsite werd in augustus 2011 feestelijk geopend.

Landinrichtingsproject:

Op 21 december 2011 werd het planprogramma Antitankgracht Haacht goedgekeurd. De focus van dit plan zal zich richten op de archeologische site van het kasteel van Roost. Verder zijn er nog de volgende maatregelen uitgewerkt in functie van het verbeteren van het wandelnetwerk en het versterken van de ecologische verbindingen.

- slibruiming in het zuidelijke deel van de Antitankgracht
- inrichten van de bunker aan de onthaalsite voor erfgoed
- inrichten van de bunker aan de Oude Hansbrug voor vleermuizen (i.s.m. Eandis en Regionaal Landschap Dijleland)
- tweede fase van het project met Don Bosco school waarbij ze de sluis nabouwen, valdeuren maken en alle metaalelementen voor bunker aan de onthaalsite
- aanleg van het buurtpark 'Heerlyckheid van Roost'
- aanleg van de parking 'Oude Hansbrug' met toeristisch startpunt
- verbeteren van verschillende wandelpaden

Feestelijke opening Roost op zondag 11 september 2016.

Vervolgverhaal?

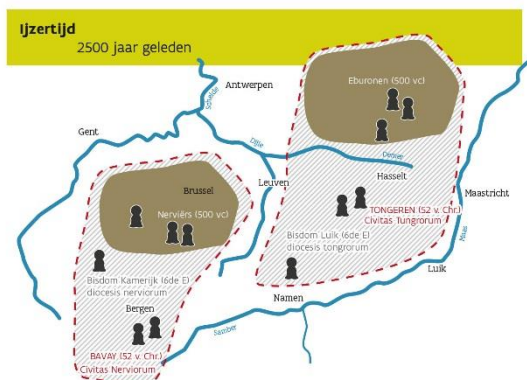
Na de laatste werken die in 2015-2016 worden uitgevoerd, zal de VLM nog twee jaar de uitgevoerde werken opvolgen. Dit valt onder de waarborgperiode. Nadien zal het landinrichtingsproject volledig overgedragen worden aan de partners. De gemeente Haacht en Natuurpunt zullen voor dit project de verdere opvolging doen en zullen ook de maatregelen beheren.

DE DIJLE ALS NATUURLIJKE GRENS

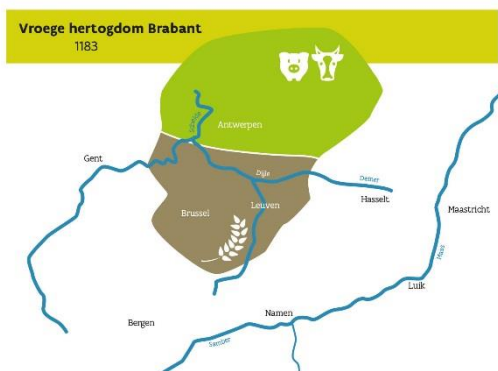
De Dijle is doorheen de geschiedenis altijd een natuurlijke grens geweest. Ze was in de IJzertijd de scheidingslijn tussen het gebied van de Nerviers en de Eburonen.

Ook na de verovering van onze gewesten door Julius Caesar (ca. 52 v. Chr.) zou deze oude stamindeling de grondslag vormen van de nieuwe bestuurlijke indeling van onze gebieden. Zo werd de Dijle onder keizer Augustus de grens van de Civitas Nerviorum en de Civitas Tungrorum. Met de desintegratie van het Romeinse Rijk werden de grenzen van de verschillende civitates in de 6de eeuw grotendeels behouden als de bisdommen Kamerijk (diocesis nerviorum) en Luik (diocesis tongrorum). Vanaf de 7de eeuw was de Dijle ook de bestuurlijke politieke grens van de Brabantse gouw/pagus die in 1183 grotendeels opging in het hertogdom Brabant.

Dit hertogdom bestond uit de drie hedendaagse Belgische provincies Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en Antwerpen, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het merendeel van de hedendaagse Nederlandse provincie Noord-Brabant. Kenmerkend voor het hertogdom was zijn landschappelijke diversiteit.

In het zuidelijke deel van het hertogdom bevinden zich de vruchtbare, zacht glooiende leemgebieden. In het noorden liggen de vlakke zandgronden voor de veteelt. De alluviale vallei van de Demer en de Dijle fungeerde als een groen lint tussen beiden. De Schelde en de Maas omarmden verder het geheel.

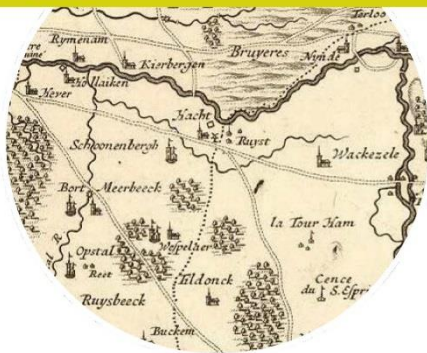

Deze vier waterlopen zouden het landschap kaderen, onderverdelen en ontsluiten. Tegelijkertijd boden ze echter vijandige elementen de kans om relatief ongehinderd het hinterland te bereiken. Denken we hierbij aan de 9de-11ste eeuwse plundertochten van de Vikingen. Het is niet verwonderlijk dat langs deze rivieren latere verdedigingswerken zouden opgetrokken worden. Haacht op zich was door zijn ligging, stroomafwaarts van de samenvloeiing Demer-Dijle, een aantrekkelijke vestigingsplaats voor een walburcht. Dit zou in de loop van de 11de eeuw resulteren in de bouw van een vestiging in de Borgelham, Borgstad genoemd. Wanneer de Dijle in de loop der tijd een andere loop neemt, zal ook het verdedigingswerk van oever wisselen. Zo ontstaan in de 13de eeuw het kasteel van Roost, in de 15e eeuw het Brogelken en in de 16de eeuw de Borgstad.

Dat de Dijle ook ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) een strategische rol moet gespeeld hebben, weten we niet zozeer uit archivalische bronnen, maar uit de aanwezigheid van 'forten' langs de rivier op contemporaine kaarten. Door hun klaverbladvorm lijken de redoutes te zijn aangelegd volgens het Oud-Nederlands vestigingssysteem dat oorspronkelijk door Simon Stevin was ontwikkeld. Een nieuwigheid in de 16de eeuw bestond er wel uit om bij kleinere vestingswerken de vijfhoekige vorm te verlaten voor de goedkopere vierhoek, net zoals het hier het geval lijkt te zijn. In 1705, tijdens de Spaanse Successieoorlog, zal er na de val van de Franse linie ten oosten van Aarschot en na bloedige gevechten aan de Gete, een tweede linie gevormd worden achter de Dijle.

Private kaart Frlcx, Eugène Henry - Tachtigjarige Oorlog
1644-1730

Ook ten tijde van de daaropvolgende Oostenrijkse Successieoorlog (1741-1748) vormde de Dijle weer een natuurlijke frontlinie. Op een aantal plaatsen werden bruggenhoofden uitgebouwd, bvb. te Werchter en aan de Rotselaarse molen. Ten noorden van Haacht legden de Fransen langs de Dijle tussen Werchter en Rijmenam vijf schansen aan, oa. aan de brug van Ninde, de brug van Roost (de Hansbrug), de nabijgelegen brug van Haacht en de brug van Keerbergen. De bruggen van Haacht en Roost kregen bovendien ook nog verdedigingswerken aan de zuidkant van de Dijle.

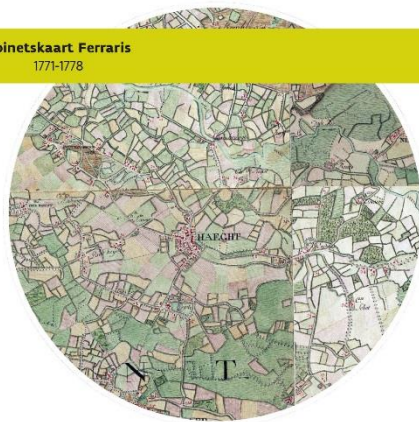
Kaart Maarschalk Graaf van Saxon - Oostenrijkse Successieoorlog
1747

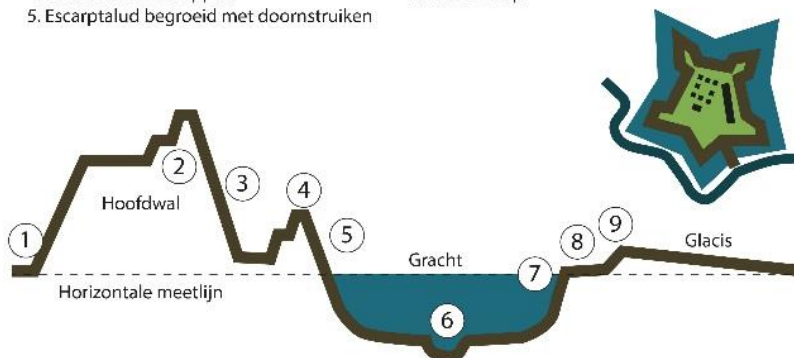
Opmerkelijk genoeg, zullen deze redoutes zeer snel uit het collectief geheugen verdwijnen. Amper 30 jaar na de Vrede van Utrecht, die de Spaanse opvolgingsstrijd beëindigde, zullen noch de kabinetskaart van Ferraris (1771-1778) en noch de wandkaarten van het hertogdom Aarschot melding maken van deze forten.

Men kan dus enkel besluiten dat de schansen vrij snel door de boeren geslecht werden, omdat ze niet meer waren dan een opgeworpen aarden wal, al dan niet omgeven door een gracht. De oeverzones waren immers zeer vruchtbaar en dienden ten volle benut te worden. Maar bovenal lijkt het een indicatie te zijn van de wisselende tijdsgeest en vooral het aanbreken van een nieuwe, veiligere en vredigere tijd...

Kabinetskaart Ferraris
1771-1778

1. Terrein - binnenruimte met bebouwing	6. Cunette
2. Borstwering op de top	7. Contrescarptalud
3. Escarptalud	8. Bedekte weg
4. Onderwal met looppad	9. Contrescarp
5. Escarptalud begroeid met doornstruiken	

GESCHIEDENIS VAN ANTITANKGRACHT

De Antitankgracht is gebouwd als onderdeel van de KW-linie

Op het einde van de jaren 1930 bereidt België zich voor op een mogelijke aanval van Duitsland. Aan de grenzen en in het binnenland worden versterkingen opgetrokken die de oprukkende troepen en tanks moeten tegenhouden. Eén van de belangrijkste verdedigingsgordels, de KW-linie, loopt dwars door Haacht en verbindt Koningshooikt in het noorden en met Waver in het zuiden. In Koningshooikt sluit ze via de Nete aan op de Antwerpse fortengordel. De voorziene aansluiting tot Namen en de Maas-versterkingen kunnen niet tijdig worden gerealiseerd.

In 1939 start de aanleg van de linie: dubbele rijen bunkers met loopgraven ertussen, railvelden, Cointet-hekkens, natuurlijke en kunstmatige overstromingsgebieden, een ondergronds telefoonnetwerk en schuilplaatsen voor machinegeweren en commandoposten.

Cointet-elementen en 'Den IJzeren Muur'

Om de opmars van vijandige tanks te stuiten ontwerpt de Franse generaal de Cointet in 1933 een efficiënt element dat bestand is tegen de steeds zwaardere tanks. Het lijkt op een zwaar metalen hek, gemonteerd op rollen: het Cointet-element. Eén element weegt ongeveer 1500 kilo en is 2,70 meter breed, 2,50 meter hoog en 3,35 meter diep. Ze dienen in eerste instantie om straten en andere doorgangen te barricaderen tegen tanks. Enkel in België worden ze ook als delen van de linies gebruikt, waarbij ze met duizenden aan elkaar vastgeklonken een ondoordringbare muur vormen.

In 1939 laat België maar liefst 77.000 Cointet-elementen maken, goed voor een verdedigingslijn van 225 kilometer! Ongeveer 30.000 hekkens vormen in de KW-linie een 'IJzeren Muur'. In Haacht worden ze onder meer opgesteld tussen de Antitankgracht en het kanaal Leuven- Mechelen. Om militaire redenen gebeurt dit in een zigzag-lijn, waarbij ze op de vooruitspringende punten en bij baandoorgangen met kabels aan zware betonnen ankers worden bevestigd. Deze zogenaamde meerpalen vind je nu nog her en der in het landschap terug.

Na de overgave van België gebruikt het Duitse leger de Cointet-hekkens onder meer als verdediging bij de stranden van Normandië.

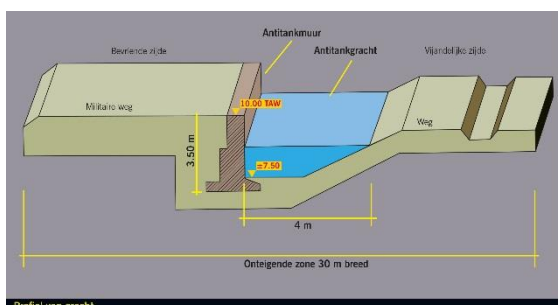
Onderstaande replica is in 2010 op basis van originele technische plannen gebouwd door leerlingen van de school Don Bosco TSO/BSO van Haacht.

Tussen september 1939 en mei 1940 wordt de KW-linie, aangelegd als versperring tegen de Duitse tanks. Cointet-hekkens zijn efficiënt, maar ook heel duur. Daar waar mogelijk kiest men dan ook voor andere doeltreffende strategieën zoals rivieren en hun natuurlijke overstromingsgebieden. Enkel hier, in Haacht, wordt voor een wel erg origineel idee geopteerd: een kunstmatig overstromingsgebied. Een 700 ha vrijwel onbewoond gebied tussen Haacht, Werchter en Wakkerzeel is lager gelegen dan de omgeving en kan zonder veel schade één tot twee meter onder water worden gezet.

De Antitankgracht in gebruik

Als de Duitse troepen op 10 mei 1940 België binnenvallen, is de Antitankgracht klaar. Om 7u30 wordt het bevel tot onderwaterzetting gegeven. Nadat de schotten in de Dijledam gesloten worden, stroomt het water het gebied in met 15 kubieke meter per seconde. Wanneer het Duitse leger de KW-linie bereikt op 15 mei, is de inundatie een feit: een strook van 200 meter akker- en weiland ten oosten van de gracht verdwenen onder een watermassa van 5 miljoen kubieke meter.

De verwachte slag bij de KW-linie blijft echter uit. Op 16 mei 1940 wordt beslist dat de Belgische, Franse en Britse legereenheden zich moeten terugtrekken achter de Leie-stelling.

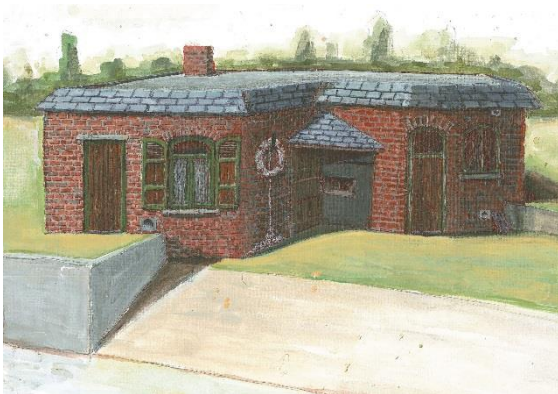
De twee ronde betonnen paalconstructies net achter de muur, deden dienst om de toenmalige dam op de Dijle te verankeren.

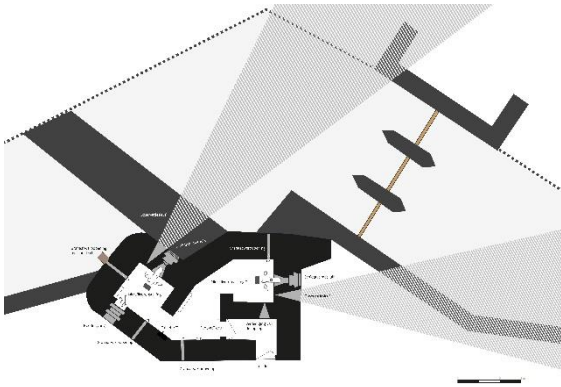
De sluisbunker

Vlak voor de Tweede Wereldoorlog worden verdedigingsgordels tegen de Duitse inval-lers opgetrokken. Op de KW-linie, tussen Koningshooikt en Waver, moeten Cointet-hekkens en de Antitankgracht de vijandelijke tanks en troepen tegenhouden. Daarna kunnen ze vanuit bunkers en loopgraven onder vuur worden genomen. De KW-linie telt meer dan 400 bunkers: vooraan de gevechtsbunkers op de eerste en tweede verdedigingslijn, daarachter de commando- en telefoonbunkers op het telefoonnet.

Om de oprukkende vijand te verrassen, krijgen veel bunkers een bakstenen gevel zodat ze op huizen of stallen lijken. Ook valse ramen en deuren houden de schijn op, maar dienen vaak als schietkamer.

De onderstaande gevechtsbunker bewaakte de sluis die het water in de Antitankgracht op peil hield. Door de oorspronkelijke beschildering leek hij vanop afstand op een sluiswachtershuisje.

In de gevechtsbunker aan de onthaalsite werden twee schietgaten met een mitrailleuropstelling voorzien. Elke mitrailleur had een binnenruimte van twee op twee meter, waarbij in één muur een schietgat zat met mitrailleuropstelling en een observatiesleuf. Tegen de andere wanden waren schabben, granaatwerp-openingen en verluchttingspijpen voorzien.

De ingang van de bunker werd gemaakt via een sas. De buitendeur was een traliedeur met aan de achterzijde een stalen plaat van drie millimeter dik. De binnendeur bestond uit een eiken kader met een vijf millimeter dikke metalen bekleding.

In het middenvlak van de deur waren schuinstaande metalen plaatjes (zoals bij zonneblinden) aangebracht. Aan de binnenzijde was de deur eveneens afgedekt met een 5 millimeter dikke stalen plaat. Alle bunkers waren voorzien van een nooduitgang. De naar de vijand gerichte muren waren in gewapend beton van 1,3 meter dik. De andere muren waren één meter en het dak iets meer dan één meter dik. Het dak was gegoten op een verloren bekisting van gegalvaniseerde golfplaten van drie millimeter dik en deed ook dienst als schokplaat. De bunkers waren bestand tegen stelselmatige beschieting met een houwitser (artillerie) van 150 millimeter.

Personeel:

Per bunker met twee schietopeningen was er één sectiechef en voor elke mitrailleur een stukoverste, een schutter en een lader. De bunker werd dus bemand met maar liefst zeven personen.

Voor de schietopening was er altijd een affuit waar men het machinegeweer op kon zetten. Bij de KW-linie werd uitsluitend gebruik gemaakt van zogenaamde Chardome-affuiten, in eerste instantie bedoeld voor een zware Maximmitrailleur. Deze affuit bestond uit een gebogen metalen structuur die ondersteund werd door twee poten die in de betonnen vloer vastgehecht werden. In de onderkant van de schietopening bevond zich een dikke verticale draadspil. Aan deze spil werd met enkele grote moeren een horizontale plaat vastgemaakt die aan de andere kant rustte op de gebogen structuur. Op dit beweegbare en in de hoogte verstelbare vlak werd dan de eigenlijke mitrailleur geplaatst.

LES MITRAILLEURS SONT LÀ! — Une section de mitrailleurs arrive au terrain d'exercice. Halte et sac à terre s'exécutent avec un ensemble et une précision qui font honneur aux troupiers et à leurs instructeurs. L'alignement est impeccable.

De website www.kwlinie.be, een initiatief van het Regionaal Landschap Dijleland vzw, werkgroep KW-stelling en Simon Stevin Vlaams Vestingbouwkundig Centrum vzw geeft meer informatie over de bunkers van de KW-linie.

NATUURWAARDE VAN ANTITANKGRACHT

De Antitankgracht maakt deel uit van het erkend natuurreservaat “Haachts Broek-Antitankgracht”.

Langsheen de gracht liggen diverse hooilanden met interessante natuurwaarden (o.m. een typisch Glanshavergrasland). Het zuidelijk deel kijkt uit op een groot weidcomplex en de kern van Wakerzeel. Aan de overzijde sluit het aan op de Wijgmaalsesteenweg aan het ‘Haachts Broek’. Noordelijk komt de gracht tot vrijwel tegen de Dijledijk. Het grenst daar ook aan een deel van de voormalige slotgracht van het Kasteel van Roost en een moerassig bosje. Ook de ‘Zomerdijk’ ligt tegen de gracht aan. Dit is een oude dijkstructuur van voor de indijking van de Dijle waarop zich een rijke warmteminnende kruidenvegetatie heeft ontwikkeld.

Daarom heeft de Antitankgracht ecologisch ook een belangrijke verbindingfunctie. Ze vormt een continue natuurlijke groen-blauwe verbinding tussen de Dijlevallei en de Leibeekvallei.

De gracht is plaatselijk nog rijk aan waterplanten, met soorten als waterviolier, gekroesd fonteinkruid, glanzig fonteinkruid, tener fonteinkruid, grof hoornblad, kikkerbeet, grote egelskop en watertorkruid. Aanwezige oeverplanten zijn o.a. grote waterweegbree, watermunt, moerasspirea, wolfspoot en harig wilgenroosje. Bij de aangetroffen zeggensoorten op de oevers horen voszegge, hoge cyperzegge en ijle zegge.

De Antitankgracht is het biotoop van verscheidene amfibieën. Er zijn al verschillende soorten waargenomen waaronder de (gewone) pad, ooit de knoflookpad, de bruine en de groene kikker, de kleine watersalamander, de kamsalamander en de alpenwatersalamander. Deze amfibieën hebben het echter hard te verduren door verdroging, pesticiden, habitatverlies. Sommige van deze soorten zijn dan ook sterk bedreigd en het is nodig om deze te beschermen om nog meer achteruitgang te voorkomen.

Tot 1954 is de Antitankgracht nog militair gebied. Daarna zijn er Canadapopulieren geplant en heeft de natuur zich ontwikkeld tot een biotoop met een rijke fauna en flora.

Natuurpunt en de gemeente hebben in de jaren '80-'90 grote delen van het gebied kunnen verwerven. In 2001 wordt de Antitankgracht en omgeving officieel als natuurgebied erkend. Kikkers, padden en watersalamanders, zoals de kamsalamander of waterdraak, duiken er onder in het zuivere water of houden zich schuil tussen zeldzame plantensoorten als kikkerbeet, glanzig fonteinkruid en grote egelskop. Op de oevers vinden onder meer de nachtegaal en bosrietzanger een thuis.

Meer informatie:

<http://www.natuurpunthaacht.be/>

Ben je eigenaar van een bunker? Wil je weten wat je kan doen voor vleermuizen?

Download dan de folder op www.haacht.be/antitankgracht